

Ο πολιτισμός του σώματος ως πνευματικός απόηχος της Ολυμπίας και η αποσπασματικότητα του σύγχρονου σχολικού αθλητισμού

της Κωνσταντίνας Γογγάκη*

Ο «πολιτισμός του σώματος», παρότι ως όρος («body culture») είναι σύγχρονος για τη δυτική Ευρώπη, οφείλει το φιλοσοφικό του περιεχόμενο στην αρχαία Ελλάδα και ειδικά στην Ολυμπία. Ο πολυσήμαντος ρόλος των Ολυμπιακών Αγώνων κατά την περίοδο της καθιέρωσης των Αγώνων της Ήλιδας ως θεσμού, ενισχύεται από δύο, κυρίως, παράγοντες: έναν αστικού και πολιτικού χαρακτήρα, καθώς συμπίπτει με τη διαδικασία δημιουργίας της πόλης-κράτους, και έναν θρησκευτικού και κοινωνικού χαρακτήρα, καθώς συμπίπτει με την ολοκλήρωση του ολυμπικού πανθέου¹.

Η Ολυμπία, σημαντικό δωρικό λατρευτικό κέντρο της εποχής, απέβη δημιουργικός χώρος σύνθεσης, συνεργασίας, παρουσίας και πρόσμειξης πολιτιστικών στοιχείων ενός συνόλου λαών, που μέσα από αυτή την ανταλλαγή ιδεών κατακτούσε αμυδρά τα πρώτα του γνωρίσματα ως «έθνος». Στην πραγματικότητα η αρχαία Άλτη ανέδιδε, με αφορμή τους Ολυμπιακούς Αγώνες, την όλη πνευματική ατμόσφαιρα που επικρατούσε στην τότε γνωστή Ελλάδα, της ενέργειας και του πολιτιστικού αναβρασμού που ακολουθεί μια κορυφαία πολιτική ανατροπή. Φιλοσοφικά, η ιδεολογία που καλλιεργείτο δεν αποτελούσε παρά την αντανάκλαση του βαθύτερου υπόβαθρου με το οποίο ταυτίστηκε ο κλασικός πολιτισμός: της συνύπαρξης, και μάλιστα, της ισορροπιστικής συνύπαρξης των αντιθέτων.

Την πνευματική ατμόσφαιρα της Ολυμπίας συνιστούσαν καλλιτεχνήματα, ποιήματα, λόγοι, δραματικοί αγώνες, εικαστικές δημιουργίες, τα οποία συναγωνίζονταν προστατευμένα απ' τον πολιτικό θεσμό της «εκεχειρίας», που προέκυψε ως ανθός απ' τις οδύνες των πολέμων. Ολόκληρη η πνευματική δημιουργία είχε ως κέντρο τον άνθρωπο-αθλητή, ο οποίος, γυμνός, ως απόδειξη της αγνότητας και του κάλλους του, περιερχόταν διά της νίκης του στη σφαίρα της θέωσης. Το στεφάνι της ολυμπιακής νίκης δε συνιστούσε υποκειμενική

υπόθεση, αλλά γενεαλογικό και αστικό επίτευγμα, υποστηρίζει ο Πίνδαρος, το οποίο προσέδιδε τιμή στο γένος και την πατρίδα του αντίστοιχα, ενώ ο ίδιος ο αθλητής ήταν ευτυχής για τη φυά του, αφού λόγω της έμφυτης φύσης του απολάμβανε της εύνοιας του θεού².

Ο Πίνδαρος διαμορφώνει το αθλητικό ιδεώδες απηχώντας τις πρότερες αντιλήψεις, πως οι αγώνες αποτελούν τη συνέχεια του ηρωϊκού παρελθόντος. Ο απόηχος της ομηρικής κοινωνίας, πως η αριστεία συμβάλλει στην ανάδειξη της αρετής και στην εξυπηρέτηση του ηρωϊκού πνεύματος της εποχής, αντικαθίσταται σταδιακά από ένα συγκρατισμό της δύναμης και του σωματικού κάλλους, ενώ, παράλληλα, η μεταβολή στα γράμματα και τις τέχνες κατά την περίοδο αυτή είναι αισθητή. Από τον 5ο αιώνα π.Χ. ως τα μισά του 4ου μοναδικός σκοπός της σωματικής αγωγής είναι να συμβάλλει στην ανθρώπινη τελειότητα³. Ο αθλητής της Ολυμπίας, μετέχοντας ενός πολιτισμού, δημιουργεί το πρότυπο που αποτελούσε τον ιδανικό στόχο της πόλης. Η σωματική τελειότητα του ολυμπιακού προτύπου αποτυπώθηκε στην τέχνη ως κούρεια συμμετρία, με μια διάσταση υπερβατική και πνευματική, εξιδανικεύοντας το ανθρώπινο σώμα. Ο ολυμπιακός αθλητής αντικατοπτρίζει το αρμονικόν και το σύμμετρον, την πιο ολοκληρωμένη μορφή του τέλειου πολίτη, την καλοκαγαθία, όπως ακριβώς την ορίζουν ο Πλάτων και ο Αριστοτέλης⁴.

Ο Πλάτων δίνει ένα προβάδισμα στην ψυχική υπόσταση, υποστηρίζοντας πως γυμναστική και μουσική θεραπεύουν την ψυχή⁵. Στην ιδανική Πολιτεία η γυμναστική άσκηση που τον ενδιαφέρει δεν απευθύνεται στους αθλητές του στίβου οι οποίοι αποβλέπουν στη νίκη, αλλά αποκλειστικά στην τάξη των φυλάκων, που, επειδή είναι επιφορτισμένοι με το έργο της προστασίας της πόλης από τους εχθρούς, τους αποκαλεί αθλητάς του μεγίστου αγώνος και πολεμικούς αθλητάς⁶. Η

γυμναστική γι' αυτούς προσβλέπει στη διέγερση του *θυμοειδούς της φύσεως*, του μέρους δηλαδή της ανθρώπινης ψυχής όπου εδρεύει η *ανδρεία*. Δε σημαίνει, ωστόσο, πως δεν ισχύει η παραδοσιακή άποψη, ότι η γυμναστική θεραπεύει και το σώμα, αφού στους *Νόμους*, λόγου χάριν, ο Πλάτων υποστηρίζει ότι τ' αθλήματα συμβάλλουν στη ρώμη, την υγεία και την ομορφιά⁷. Η αναζήτηση της τελευταίας εκτείνεται από την ωραιότητα των σωμάτων ως την ανακάλυψη της ομορφιάς των ψυχών. Στο τέλος, ο Πλάτων θεάται την ίδια την ιδέα του ωραίου στην καθαρότητα και την αυτοτέλεια της, μια ιδέα αιώνια, που ξεπερνά τη σφαίρα του αισθητού και του σωματικού, παρατηρεί η Jacqueline Russ⁸.

Η εξειδίκευση στην αγωνιστική απορρίπτεται από τον Σωκράτη⁹. Η υπερβολή στην άσκηση καταγγέλεται από τον Ιπποκράτη και τον Γαληνό, ενώ, αντιθέτως, προτείνεται η ήπια γύμναση, οι ασκήσεις με την μπάλα, η παιδιά, ο χορός ή ο συνδυασμός τους¹⁰. Η μονομέρεια στη Γυμναστική επικρίνεται από τον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη, ενώ η υπερβολή στην εκγύμναση των ατόμων όχι μόνο δεν ωφελεί, αλλά, αντιθέτως, θεωρείται επικίνδυνη για τη σωματική υγεία¹¹. Εκείνοι που ασκούνται σωματικά μονομερώς, χωρίς να καλλιεργούν εκ παραλλήλου και τη μουσική, γίνονται *αγριώτεροι του δέοντος*, ενώ εκείνοι που ασκούνται αποκλειστικά στη μουσική γίνονται *μαλακώτεροι του δέοντος*. Τα χαρακτηριστικά αυτά, *αγριώτερος και μαλακώτερος*, θεωρούνται ιδιότητες της διάνοιας και, κατ' επέκταση, της ψυχής¹². Η σωστή ανατροφή καθιστά το *θυμοειδές ανδρείον* και τη φιλοσοφική φύση *ήμερη και κόσμια*, ενώ σε διαφορετική περίπτωση ο άνθρωπος γίνεται *άμουσος, άρρυθμος, άγριος και σκαιός*¹³.

Οι σωματικές ασκήσεις, κατά την περίοδο αυτή, από τις πιο εύκολες και φυσικές ως τις πιο δύσκολες, δε συνιστούν αυτοσκοπό¹⁴. Δε γίνονται, δηλαδή, για τη διάπλαση ενός σώματος καθ' εαυτήν, αλλά στοχεύουν περισσότερο στην ψυχική καλλιέργεια των νέων¹⁵. Ο πολίτης αντιμετωπίζεται ως ολόκληρο, η διττή υπόσταση της οποίας τιμάται εξίσου. Ιδιαίτερη είναι, εξάλλου, και η σπουδή προς την παιδιά, στο παιχνίδι, το οποίο επιτρέπεται στην παιδευτική διαδικασία, αρκεί να μην έχει αταίριαστο ρόλο για ελεύθερους πολίτες¹⁶. Κατά την εκτίμηση του Αριστοτέλη, τα περισσότερα παιχνίδια συνιστούν μίμηση

των περιοχών του επιστητού που θα σπουδάσουν αργότερα οι νέοι και, κατ' επέκταση, των επαγγελματικών τους απασχολήσεων. Επομένως, χωρίς ν' αποτελούν τα παιχνίδια τελικό σκοπό, πρέπει, πάντως, ν' αντιμετωπίζονται ως φάρμακο αναψυχής και να γίνονται τη συγκεκριμένη ώρα κατά την οποία δεν αξιοποιείται ο ελεύθερος χρόνος με τον κατάλληλο τρόπο¹⁷.

Ο «πολιτισμός του σώματος», διανύοντας μακρά πορεία μαζί με την ανθρωπότητα, λαμβάνει περιεχόμενο αντίστοιχο της κοινωνίας από την οποία διέρχεται. Από την ομηρική *σωματική αλκή* και την κλασική ολυμπιακή *συμμετρία* του σταδίου και του γυμνασίου, θα οδηγηθεί στο ρωμαϊκό εκφυλισμό και στη γενίκευση της ατμόσφαιρας της αρένας. Το ανθρώπινο σώμα διατρυπάται από μονομάχους, διαμελίζεται από άγρια ζώα, τραυματίζεται ασύστολα, προκειμένου η αιματηρή του τρώση ν' αποτελέσει το κορυφαίο θέαμα¹⁸.

Ακολούθησε, σταδιακά, ο επαναπροσδιορισμός του σώματος κατά την πρώτη χριστιανική περίοδο, η υποβάθμισή του στη μεσαιωνική περίοδο, η βαθιά υποτίμηση του χειρώννακτα και η νέα αναζήτηση του ρόλου του στην περίοδο της Αναγέννησης. Κατά τη φάση του Διαφωτισμού το ανθρώπινο σώμα διεκδικεί την αξία του, ως εργαλείο μαζί με την ψυχή σημαντικό, κουρασμένο από τις προηγούμενες απορρίψεις και μειώσεις της υποστάσεώς του. Αργότερα, κατά τα τέλη του 18ου αιώνα, μέσα στη γενικότερη ευρωπαϊκή τάση επιστροφής, δημιουργείται μια διάθεση φυγής προς το παρελθόν, με μια παράλληλη επιδίωξη αναβίωσης των κλασικών αξιών.

Η αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα του 1896, στη ρημαγμένη Ελλάδα, αποτέλεσε μια συλλογική ενίσχυση των αλυτρωτικών οραμάτων, ενώ αναθέρμανε και το ενδιαφέρον για την ανάπτυξη του αθλητισμού στα σχολεία και τα σωματεία¹⁹. Η μορφή, ωστόσο, και το περιεχόμενο των σχολικών αθλητικών δραστηριοτήτων προσομοίαζε με στρατιωτική μάλλον παρά με αθλητική εκπαίδευση. Και στη συνέχεια, όμως, η προσήλωση στο ανιαρό και αυστηρό σουηδικό περιεχόμενο γύμνασης, εντελώς αταίριαστο στην ελληνική νοοτροπία, λειτούργησαν ανασταλτικά στην ενασχόληση των νέων με τον αθλητισμό.

Ο κόσμος στην Ελλάδα, με τη βοήθεια της πολιτείας, εθίστηκε στο να ταυτίζει συνειρμικά τον αθλητισμό με κάποιες, μεμονωμένες, περιπτώσεις

αθλητών που λάμβαναν μέρος σε αγώνες, και, συνεπώς, με ό,τι αφορούσε στον πρωταθλητισμό. Σε αυτήν την αθλητική κατηγορία επικεντρώθηκε, έκτοτε, το ενδιαφέρον, η οποία, συνιστώντας ένα ειδικό τμήμα του αθλητικού οικοδομήματος, διαθέτει την αποσπασματική υποστήριξη του επίσημου κράτους, αφού μέσω αυτού θεωρεί ότι προβάλλεται εθνικά. Αντιθέτως, οτιδήποτε αφορά σε «δημόσιο», «λαϊκό» αθλητισμό, εκτός από κάποιες αδέξιες, ανέμπνευστες και άκαρπες κινήσεις, δεν έχει αποτελέσει για την πολιτεία ζήτημα προς ενδελεχή συζήτηση. Το αποτέλεσμα έχει τέσσερις εκφάνσεις, εκ των οποίων είναι υπερβολικές και ακραίες και, ως εκ τούτου, αρνητικές και οι τέσσερις: α) ο σχολικός αθλητισμός, β) η εξωσχολική αθλητική δραστηριότητα, γ) ο λαϊκός αθλητισμός, και δ) ο ανταγωνιστικός αθλητισμός.

Η παρούσα εργασία, για λόγους ευνότητος, θα περιοριστεί στην πρώτη εξ αυτών, δηλαδή στο σχολικό αθλητισμό ως αρνητική έκφανση της αποσπασματικής συζήτησης περί του αθλητισμού:

Ο αθλητισμός που παρέχεται από το ελληνικό σχολείο σήμερα, αντί να συνιστά ένα συστατικό στοιχείο της γενικής εκπαίδευσης, όπως συνέβαινε στην αρχαιότητα, αντιθέτως συνιστά έναν επιμέρους, συμπιεσμένο και, ως εκ τούτου, αποστεωμένο παράγοντα αγωγής. Οι γυμναστικές δραστηριότητες αποτελούν μια σχεδόν εκμηδενισμένη παιδευτική δράση ή, αλλιώς, ένα πάρεργο, ασύνδετο με την υπόλοιπη εκπαιδευτική διαδικασία. Ο μηχανισμός του ελληνικού σχολείου, πλήρης από άποψη χρόνου αλλά όχι και ουσίας, αποσπά εξολοκλήρου, κυριολεκτικά ρουφάει τον ελεύθερο χρόνο των μαθητών, εφαρμόζοντας ένα στατικό, μονότονο και μη λειτουργικό πρόγραμμα μαθημάτων. Μια συγκριτική ματιά με τα αντίστοιχα σχολεία της δυτικής Ευρώπης δείχνει πόσο τα τελευταία υπερτερούν των ελληνικών ως προς τη ζωντάνια ή τη δράση τους και, γενικά, ως πηγές δημιουργίας. Ειδικότερα, όσον αφορά στο αθλητικό τους σκέλος, ο μεγάλος χρόνος στο συνολικό πρόγραμμα που διατίθεται προς το σκοπό αυτό στα περισσότερα ευρωπαϊκά σχολεία ενισχύεται με γυμναστικά όργανα, άρτιους χώρους, εξοπλισμένα γυμναστήρια, κολυμβητήρια και γήπεδα, στα οποία οι μαθητές αποθέτουν τη σωματική τους ενέργεια. Η αθλητική δραστηριότητα, ως εκ τούτου, στα πιο πολλά σχολεία της Ευρώπης, δεν αποτελεί κάτι αμέτοχο της συνολικής εκπαιδευ-

σης, αλλά μια συνέχεια της καθημερινότητας των μαθητών. Η εκμάθηση της κολύμβησης, για παράδειγμα, διδάσκεται ως υποχρεωτικό μάθημα ενταγμένο στο πρόγραμμα του σχολείου.

Αντιθέτως, στην Ελλάδα η ζωντάνια και το αθλητικό ενδιαφέρον μαθητών και μαθητριών έχει, σύμφωνα με σχετική έρευνα, βαίνοντας από το Δημοτικό στο Γυμνάσιο και το Λύκειο, τάση φθίνουσα²⁰. Η αυθόρμητη κινητικότητα, η πηγαία αγωνιστικότητα, μη βρίσκοντας διέξοδο στα σχολικά προγράμματα, εξασθενούν από τον αυστηρό αποκλεισμό της κίνησης, και, γενικά, από την έλλειψη ανταπόκρισης του σχολείου στις ανάγκες των παιδιών για παιχνίδι, δραστηριότητα και έκφραση. Όχι μόνο δεν υπάρχει στο ελληνικό σχολείο «αθλητική παιδεία» ή καλλιέργεια της «διά βίου άσκησης», αλλά διαπιστώνεται στέρηση, ακόμη και παρεμπόδιση, της φυσικής διάθεσης του νέου για κίνηση. Τα περισσότερα σχολικά κτίρια δεν πληρούν τις προϋποθέσεις ούτε καν για την ύπαρξη ενός απλού σκάμματος. Όχι μόνο απουσιάζουν οι ευπρεπείς συνθήκες για την αρμονική ένταξη του αθλητισμού στο σχολείο, αλλά, αντιθέτως, οι μαθητές συχνά αντιμετωπίζονται σαν γέροι.

Το αθλητικό σύστημα στο ελληνικό σχολείο διαμορφώνει, εν γένει, ένα καταπιεστικό πλαίσιο οργάνωσης, που επιβάλλεται, κυρίως, εξαιτίας του ανταγωνισμού. Έτσι, τελικός στόχος της όποιας αθλητικής 'αγωγής' είναι η εκμάθηση της πειθαρχίας και της σωματικής αποδοτικότητας, ώστε μακροπρόθεσμα να προάγεται η οργανωμένη βιομηχανία των επιδόσεων, παρατηρεί η G. Berthaud²¹. Πολλοί γυμναστές, εξυπηρετώντας τη σκοπιμότητα αυτή, αντί να λειτουργούν ως παιδαγωγοί, μετατρέπονται σε κυνηγούς ταλέντων, καθώς και σε παράγοντες της τάξης και της εξουσίας. Οι μαθητές που δεν εντάσσονται στη συγκεκριμένη λογική απογοητεύονται και, πάντως, περιθωριοποιούνται, ενώ το σχολικό αθλητικό σύστημα οδεύει με μονοδρόμηση προς τον αθλητισμό κορυφής. Οι μαθητές που διαθέτουν τα φυσικά σωματικά προσόντα για την εξέλιξή τους ως αθλητές (ύψος, διαστάσεις, βάρος, δύναμη, εκρηκτικότητα κ.λπ.) αναγνωρίζονται και προωθούνται, ενώ όσοι τα στερούνται αγνοούνται. Αναπτύσσεται μ' αυτόν τον τρόπο ένας σωματικός ρατσισμός, καθώς και ένα είδος ανισότητας και αποκλεισμού, που βασίζονται σε φυσικά χαρακτηριστικά, σε ένα χώρο που θα έπρεπε κατεξοχήν να καλλιεργούνται οι

αρχές της ισότητας.

Γιατί, όμως, ένας μαθητής θα πρέπει να διεκδικεί στον αθλητισμό, εναγωνίως, την πρώτη θέση; Είναι άλλο να προσπαθεί κανείς να επιτύχει το καλύτερο που μπορεί και άλλο να επιδιώκει, πάση θυσία, να είναι ο καλύτερος όλων. Ο εθισμός στο κυνήγι της πρωτιάς, εκτός από πηγή προσωπικού άγχους, το μόνο που επιτυγχάνει είναι να δομήσει την προσωπικότητα των μαθητών με πρώτιστη αρχή τον ανταγωνισμό. Εξάλλου, αυτή η αναζήτηση της προσωπικής επιβεβαίωσης μέσω της αθλητικής κατάταξης υποτιμά την εν συνόλω προσωπική αξία, το άτομο ως όλον, ενώ καλλιεργεί την ανασφάλεια καθώς και την –διά επισφαλών τρόπων μάλιστα– ανάγκη ατομικής αναγνώρισης.

Κυρίως, όμως, αντί η σχολική ομάδα ν' αποτελεί την καλύτερη εκμάθηση της κοινωνικής ζωής και της ύφεσης της εγωκεντρικής υποκειμενικότητας²², αντιθέτως δρα διογκώνοντας τον εγωκεντρισμό και δομώντας ανθρώπινα όντα επιρρηπτή στον ατομισμό και ανήμπορα να ενδιαφερθούν για κάτι έξω από τον εαυτό τους²³. Καλλιεργείται με αυτόν τον τρόπο το είδος του 'μονοσήμαντου ανθρώπου', το οποίο επισημαίνει ο Marcuse ως το πλέον επικίνδυνο, αφού αφαιρεί από το κοινωνικό σύνολο την άρρηκτη συνοχή του, αποδομώντας την ανθρώπινη αίσθηση της συνύπαρξης.

Ο σχολικός αθλητισμός, βοηθούμενος συχνά και από την επιμονή των ίδιων των γονέων, επιδιώκει την κατασκευή του «πρωταθλητή», αντί για την παιδαγωγική μορφή άσκησης, η οποία ταιριάζει και με την ιδιοσυστασία του μαθητή. Ο παιγνιώδης χαρακτήρας της αθλητικής εκπαίδευσης έχει μαθησιακές και ψυχοσυναισθηματικές προεκτάσεις, οι οποίες, στο σύγχρονο, πολύωρο και απαιτητικό σχολείο αποτελούν τις απαραίτητες οάσεις για την εκρηκτικότητα των νέων. Τα παιχνίδια, συνιστώντας μια αντανάκλαση της ίδιας της ζωής, της οποίας οι σημερινοί μαθητές θα αποτελούν τους αυριανούς πρωταγωνιστές, θέτουν τον ακρογωνιαίο λίθο για την ανάπτυξη της συνεργατικής δόμησης και της συλλογικής συνείδησης. Η παιδική ηλικία βασίζει το παιχνίδι της σε ιδέες που αντλεί από το δικό της κόσμο, ανάγοντας σε αφαίρεση συγκεκριμένες πλευρές της πραγματικής ζωής, παρατηρεί ο Sven Thyssen²⁴. Παράλληλα, με το παιχνίδι, οι νέοι συμμετέχουν σε διαδικασίες εκμάθησης και συνειδητοποίησης αρχών και κανόνων που θα τους ακολουθούν σε όλη τη διάρκεια της

μετέπειτα πορείας τους. Από τη στιγμή, άλλωστε, που η δόμηση των αστικών πόλεων δεν περιλαμβάνει στο σχεδιασμό της δρόμους, αυλές, κήπους, πλατείες για να παίζουν τα παιδιά, θα πρέπει το σχολείο να αναθεωρήσει τα υπάρχοντα αναλυτικά προγράμματα, σε όλες τις βαθμίδες και ειδικότερα στη Δημοτική εκπαίδευση, λαμβάνοντας υπόψη και αυτήν την παράμετρο, η οποία αποτελεί τη μεγάλη γάγγραινα της «σύγχρονης» ζωής στη ζούγκλα της μεγαλούπολης.

Η βασική και η Μέση εκπαίδευση αποτελούν την καθοριστική εκείνη περίοδο, κατά την οποία τα παιδιά και ηλικιακά αλλά και ουσιαστικά αρέσκονται στην αναζήτηση και ανακάλυψη, εκτός της πνευματικής, και της σωματικής τους υπόστασης. Η εξαναγκαστική εκπαίδευση που τους παρέχεται, η οποία τους επιβαρύνει με υποχρεώσεις και αποσπασματική μάθηση προκειμένου να εξοπλιστούν για ένα αβέβαιο μέλλον, δε λαμβάνει υπόψη και δε σέβεται τις αντίστοιχες ανάγκες για σωματική αγωγή. Παράλληλα, δεν αξιοποιεί το πολύτιμο ζωντανό υλικό που διαθέτει για τη μετάδοση αρχών και αξιών, την έλλειψη των οποίων κάποια στιγμή η ίδια η πολιτεία θ' αντιμετωπίσει ως μπουμερανγκ: Γιατί μόνο διά της παιδείας είναι δυνατόν να αναλυθούν, ερμηνευθούν και περιοριστούν τα σύγχρονα φαινόμενα βίας, χουλιγκανισμού, ρατσισμού, ντόπινγκ, ξενοφοβίας, χρηματισμού, που αναφύονται στο χώρο του αθλητισμού, τα οποία, ωστόσο, δεν εμφανίζονται μόνο σε αυτόν, αλλά έχουν κοινωνικές και πολιτικές προεκτάσεις. Επιπλέον, με την ανυπαρξία της δημόσιας αθλητικής παιδείας, η επίσημη πολιτεία δηλώνει όχι μόνο την απόλυτη έλλειψη μέριμνας, αλλά ίσως και την ίδια την ανευθυνότητά της.

Εκτός και αν η στάση αυτή της πολιτείας δεν είναι αποτέλεσμα έλλειψης ευθύνης, αλλά συνειδητή ιδεολογική επιλογή της άρχουσας τάξης, η οποία στοχεύει σε άλλες επιδιώξεις: αναγόμενη η εκπαίδευση σε επίπονη κι εξαναγκαστική διαδικασία, επιτυγχάνεται η αφαίμαξη του χρόνου των μαθητών, και, στην πραγματικότητα, ο έλεγχος κι ο αποπροσανατολισμός τους. Με άλλα λόγια, εκείνο ίσως το οποίο επιδιώκεται μέσα από τη λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος ως δαμόκλειας σπάθης του χρόνου του νέου, είναι η ένταξή του, εντέλει, στο σύστημα, ώστε η άρχουσα τάξη να προωθεί ανενόχλητη τις επιλογές της. Αντί να έχει τη νεολαία απέναντί της, μέσω της πιε-

στικής εκπαίδευσης και με «κίνητρο» τη συγκέντρωση προσόντων ενόψει του ανασφαλούς μέλλοντος, αποδυναμώνει κατ' ουσίαν το ενεργητικό της νεολαίας που θα μπορούσε να αποβεί εναντίον της. Έτσι, η μαθητιώσα νεολαία, αντί για δυναμικά αντιμετώπιη και δρώσα, εκπαιδεύεται να είναι παθητικός και αδιάφορος αποδέκτης.

Σχετικά με την υποβάθμιση της αθλητικής εκπαίδευσης στα δημόσια σχολεία, χρήσιμη θα ήταν και η σύγκρισή της με την αντίστοιχη των ιδιωτικών σχολείων. Στα τελευταία, συνήθως, η αθλητική αγωγή – περιβαλλόμενη από μοντέρνους αθλητικούς χώρους, σύγχρονων προδιαγραφών γυμναστικές εγκαταστάσεις, εκδηλώσεις αθλητικές εντός και εκτός του ημερησίου προγράμματος, υλικότεχνικά μέσα που εγγυώνται την αθλητική ενασχόληση των μαθητών τους – προβάλλεται τόσο διογκωμένη, ώστε αυτή να αποτελεί βασικό παράγοντα επιλογής του ιδιωτικού σχολείου. Η εικόνα αυτή, με τους μεγάλους προαύλιους χώρους, τα στρωμένα με ταρτάν γήπεδα, τα γυμναστικά όργανα και τους χώρους αθλοπαιδιών, λειτουργεί ως κορυφαίο κίνητρο και για τη συντριπτική υπερίσχυσή τους έναντι των δημοσίων. Ο αθλητισμός, εν προκειμένω, χρησιμοποιείται ως εμπορικό δέλεαρ, συνιστώντας ένα προϊόν που αγοράζεται και πωλείται. Στην κυριολεξία μετατρέπεται σε έναν 'κράχτη' πελατών, καθώς το περιβάλλον με τις άνετες εγκαταστάσεις είναι φυσικό να δημιουργεί τις αισθητικές, κατ' αρχήν, προϋποθέσεις που θα προτρέψουν το γονέα να αισθανθεί πως προσφέρει στο παιδί του κάτι καλύτερο. Οι «παροχές» αυτές, μπορεί να μη συνδέονται οπωσδήποτε με μια αντίστοιχη ποιότητα της γενικής γνώσης που προσφέρεται στο μαθητή, τεκμαίρουν, όμως, πως οι προδιαγραφές είναι καλύτερες από αυτές ενός σκεπασμένου από γκρι μπετόν, χωρίς ένα πράσινο δέντρο, θλιβερού σχολείου της γειτονιάς. Όσο για τη σύγκριση με τα φτωχά και πένθιμα «ολοήμερα σχολεία», είναι καλύτερα να μη γίνει καν λόγος²⁵.

Το αποτέλεσμα, εν γένει, είναι να ωθείται ένας μεγάλος αριθμός γονέων και μαθητών προς την ιδιωτική εκπαίδευση, αφού συνήθως από αυτήν αναδύεται μια αίσθηση πολιτισμού, ενώ, αντίθετα, η δημόσια εκπαίδευση διέρχεται περίοδο μαρασμού. Ίσως δεν είναι τυχαίο ότι το δημόσιο σχολείο, λόγω των ελλείψεων που εμφανίζει σε διδακτικό προσωπικό, υλικότεχνική υποδομή, βιβλιοθήκες, εποπτικά μέσα, τεχνολογία, βρίσκεται

σε μια φάση συρρίκνωσης, και, όπως τα δημόσια νοσοκομεία και τα δημόσια μέσα μεταφοράς, επιλέγεται σχεδόν εξολοκλήρου από αλλοδαπούς. Έτσι, ο ρόλος του δημόσιου τομέα, διαρκώς υποβιβάζόμενος, θα περιοριστεί απλώς σε ένα κέντρο ένταξης των αλλοδαπών στην ελληνική κοινωνία. Και το ερώτημα που τίθεται είναι: δεν μπορεί το ελληνικό σχολείο να αποτελέσει για τους πολιτικούς σχηματισμούς και την εκάστοτε κυβέρνηση το εθνικό κέντρο για τη μάθηση και τη διάδοση των πολιτισμικών της αξιών; Δεν έχει ακόμη εμπεδωθεί, παρά τις πνευματικές φωνές από την ελληνική αρχαιότητα μέχρι τις μέρες μας, πως η αλλαγή των αξιών της κοινωνίας περνάει απαρέγκλιτα από την παιδεία; Αν η τελευταία αναπαράγεται ως έχει – διαιωνίζοντας εν προκειμένω τις υπάρχουσες αξίες, του ωφελιμισμού, του νεοπλουτισμού, της φευτοκουλτούρας και της ημιμάθειας – ποιο θα είναι το ορατό μέλλον;

Η σωματική καθήλωση στα δημόσια σχολεία και την ελληνική κοινωνία είναι προκλητική, άδικη και ασύμφορη, όμως η ίδια αυτή κατάσταση αντί να βελτιώνεται, τείνει να παγιωθεί. Σε λίγο τα παιδιά δε θα μπορούν να ανέβουν μια σκάλα ή θα βαριούνται μια απλή μετακίνηση, βουλιάζοντας στην πολυθρόνα της ακινησίας. Ο νέος έχει απολέσει την επαφή με τη φύση και το σώμα του, ενώ χάνει και τη δυνατότητα να συνδέει αυτά τα δύο μεταξύ τους, ολισθαίνοντας σε μια έλλειψη χρησιμότητας και, τελικά, στην αχρησία των σκελών και των μερών του σώματός του. Το αμάξι μεταφέρει παντού το βαρύ και πλαδαρό σώμα, το κομπιούτερ υποκαθιστά το παιχνίδι, η ασφυκτική και αφύσικη πόλη αντικαθιστά την αλάνα. Στο σπίτι, στο γραφείο, τα μηχανήματα υποκαθιστούν την χρήση των χεριών και των ποδιών. Από τις φυσικές δραστηριότητες της πρωτόγονης κοινωνίας, η δυτική κοινωνία και ο τεχνολογικός πολιτισμός αντικατέστησαν το ανθρώπινο σώμα με τη μηχανή. Τα άνω και κάτω άκρα μικρών ή ενηλίκων ατονούν και ατροφούν, σε λίγο ο άνθρωπος κανονικά θα πρέπει να γεννιέται χωρίς άκρα, αφού δε θα έχει πια τι να τα κάνει!

Υπάρχει, ακόμη, ελπίδα για αναβάθμιση του συνολικού ρόλου της εκπαίδευσης και για ουσιαστική γενική μόρφωση του νέου, ώστε να επηρεαστούν και όλα εκείνα που τη συνθέτουν, όπως η σκέψη, η κρίση, η επικοινωνία, η ποίηση, η μουσική, η τέχνη, ο αθλητισμός; Μπορεί η κατηγορική

τάση της σωματικής ανυπαρξίας να σταματήσει; Η κριτική στάση είναι η μόνη που, δρώντας εποικοδομητικά, επιδιώκοντας ανατροπές, αντιδρώντας σε δεδομένες, γερασμένες και συμφεροντολογικές επαναλήψεις, θέτει ως στόχο την πραγμάτωση του οράματος. «Παιδεία», άλλωστε, είναι μια ευρύτερη έννοια, η οποία, εκτός από την επίσημη εκπαίδευση, παρέχεται κι από άλλους φορείς και μηχανισμούς του γενικότερου κοινωνικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος. Εάν η δημόσια εκπαίδευση διέπεται από συγκεκριμένη ηθική και αξιολογία, κατ' επέκταση και η ευρύτερη διακίνηση ηθικών αρχών θα κινείται σε αντίστοιχο ιδεολογικό πλαίσιο, καθόσον οι έννοιες αυτές είναι αλληλένδετες και δρουν αλληλοσυμπληρωματικά. Έτσι, και στον τομέα του αθλητισμού ισχύει ό,τι και στους άλλους κοινωνικούς τομείς, καθώς η αντίληψη περί του σχολικού αθλητισμού επηρεάζεται από την περιρρέουσα κοινωνική ατμόσφαιρα κι αξιολογία, και αντιστρόφως.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- ¹ Κ. Γογγάκη, *Οι αντιλήψεις των αρχαίων Ελλήνων για τον αθλητισμό*, Τυπωθήτω-Γ. Δαρδανός, Αθήνα 2003, σ.σ. 192, 194.
- ² Πινδάρου, *Ολυμπιονίκαι* 1.95-98, 2.7, 2.51-52, 5.9, 6.8, 8.14, 8.83-84, 9.28-29, 10.20, *Νεμεόνικαι* 2.8, 3.66-69, 3.15, 3.40, 9.45, *Πυθιονίκαι* 1.36-38, 6.15, 8.76-77, *Ισθμιόνικαι* 3.12, 3.14. Βλ. C.M. Bowra, *Pindar*, Oxford 1971 (2nd ed.), σελ. 160. Πρβλ. Κ. Goggaki, «The Wreath of Athletic Victory and Its Moral Symbolism», *International Journal of Physical Education*, Volume XXXIX, Issue 4 (2002), σ.σ. 32-38, Κ. Γογγάκη, *Οι αντιλήψεις των αρχαίων Ελλήνων για τον αθλητισμό*, ό.π., σ.σ. 191-207, 63-78, 79-99, Κ. Goggaki, «The Athletic Victory as a Value in the pindaric Odes», *NIKEPHOROS*, 17 (2004), σ.σ. 123-134.
- ³ Πρβλ. Τ. Φάλκος-Αρβανιτάκης, *Ο ελληνικός αθλητισμός*, έκδ. Δημοτ. Κέντρου Ιστορίας και Τεκμηρίωσης Βόλου, Βόλος 2003, σελ. 96.
- ⁴ Πλάτωνος, *Όροι*, 412e 8, *Πολιτεία* Γ' 402a, *Νόμοι* Ζ' 795d, *Κρίτων* 50d, *Γοργίας* Β' 504a · πρβλ. *Νόμοι* Ζ' 808a. Πρβλ. Α. Μάνος, *Η Μεταφυσική της Τέχνης και του Ωραίου*, Σύλλογος προς διάδοσιν ωφελίμων βιβλίων, Αθήνα 1999, σ.σ. 51-52 και Α. Μάνος, *Αξιολογικές έρευνες. Από τον Πλάτωνα στον Ελύτη*, Δημοσιεύματα Διεθνούς Κέντρου Πλατωνικών και Αριστοτελικών Σπουδών, Σειρά «Έρευνες», αρ. 2, Αθήνα 1991, σελ. 21. Πρβλ. Χρ. Α. Τερέζης, *Θέματα Αριστοτελικής Φιλοσοφίας*, Τυπωθήτω-Γ. Δαρδανός, Αθήνα 1998, σ.σ. 161-165, Τ. Φάλκος-Αρβανιτάκης, *Ο ελληνικός αθλητισμός*, ό.π., σελ. 96, Κ. Γογγάκη, *Οι αντιλήψεις των αρχαίων Ελλήνων για τον αθλητισμό*, ό.π., σελ. 322.

- ⁵ Πλάτωνος, *Πολιτεία* Γ' 410bc.
- ⁶ Πλάτωνος *Πολιτεία* Γ' 403e, 404a, 416d, Δ' 422b, Η' 543b. Για το στρατιωτικό σκοπό της γυμναστικής βλ.: G. Morrow, *Plato's Cretan City. A Historical Interpretation of the Laws*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey 1960, σ.σ. 334-335, E.N. Gardiner, *Athletics of the Ancient World*, At the Clarendon Press, Oxford 1930, σελ. 102. Πρβλ. Τ. Φάλκος-Αρβανιτάκης, *Ο ελληνικός αθλητισμός*, ό.π., σελ. 261.
- ⁷ Πλάτωνος, *Νόμοι* Ζ' 796a.
- ⁸ Πλάτωνος, *Συμπόσιον* 21d. Πρβλ. J. Russ, *Η περιπέτεια της ευρωπαϊκής σκέψης. Μια ιστορία των ιδεών της δύσης*, μτφρ. Κυρ. Κατσιμάνης, Τυπωθήτω-Παραφερνάλια, Αθήνα 2005, σελ. 56. Τίτλος του Πρωτοτύπου: *L' aventure de la pensée européenne. Une histoire des idées occidentales*, Armand Colin éditeur, Paris 1995, J.R. Fairs, «The Influence of Plato and Platonism on the Development of Physical Education in Western Culture», *Quest*, XI (1968), σ.σ. 14-22, D.A. Dombrowski, «Plato and Athletics», *Journal of the Philosophy of Sport*, VI (1979), σ.σ. 29-38.
- ⁹ Ξενοφώντος, *Συμπόσιον* 2.17. Πρβλ. Κ. Γογγάκη, *Οι αντιλήψεις των αρχαίων Ελλήνων για τον αθλητισμό*, ό.π., σελ. 327.
- ¹⁰ Ιπποκράτους, *Περί διαίτης* Α' 2, Α' 35, Β' 66, Γ' 69, *Αφορισμοί* Α' 3, Γαληνού, *Προτρεπτικός επί Τέχνας* 11. Στο Γαληνού, *Περί του διά μικράς σφαίρας γυμνασίου*, υποστηρίζονται γενικά οι ήπιες ασκήσεις, πρβλ. St. G. Miller, *Arete*, Ares Publishers, Inc. Chicago 1955, σ.σ. 116-119.
- ¹¹ Πλάτωνος, *Νόμοι* Ζ' 795d, *Κρίτων* 50d, *Γοργίας* Β' 504a. Αριστοτέλους, *Πολιτικά* 1335b 5-11, 1338b 9 κ.ε. Πρβλ. Κ. Γογγάκη, *Οι αντιλήψεις των αρχαίων Ελλήνων για τον αθλητισμό*, ό.π., σ.σ. 138-139, 322 κ.ε., και Κ. Γογγάκη, «Η αθλητική αξία κατά τους αρχαίους στοχαστές», *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, Επτά ημέρες, Αφιέρωμα: «Ολυμπιακοί Αγώνες και Λογοτεχνία», Κυρ. 23 Μαΐου 2004, σ.σ. 8-11.
- ¹² Βλ. Τ. Φάλκος-Αρβανιτάκης, *Ο ελληνικός αθλητισμός*, ό.π., σελ. 262.
- ¹³ Πλάτωνος, *Πολιτεία* Γ' 410c-411e. Πβ. *Τίμαιος* 18a. Πρβλ. Τ. Φάλκος-Αρβανιτάκης, *Ο ελληνικός αθλητισμός*, ό.π., σελ. 262.
- ¹⁴ Α. Μάνος, *Αξιολογικές έρευνες. Από τον Πλάτωνα στον Ελύτη*, ό.π., σ.σ. 19-25.
- ¹⁵ Α. Μάνος, *Προσωκρατική-Πλατωνική και Μεταπλατωνική Διανόηση. Αξιολογικές έρευνες*, Τυπωθήτω-Γ. Δαρδανός, έκδ. 2^η, Αθήνα 2001, σ.σ. 114-123.
- ¹⁶ Αριστοτέλους, *Πολιτικά* Η', 1336a 30-32. Πρβλ. J.E. Chrystosafis, «Aristotle on Physical Education», *Journal of Health and Physical Education*, 7 (1930), σ.σ. 3-19. Πρβλ. Χρ. Αθ. Τερέζης, *Θέματα Αριστοτελικής Φιλοσοφίας*, ό.π., σελ. 165.
- ¹⁷ Αριστοτέλους, *Πολιτικά* Θ', 1337b 38-46, πρβλ. *Ηθικά Νικομάχεια* IV, 14, 1128b 3 και X, 6, 1176b 33. Πρβλ. Χρ. Αθ. Τερέζης, *Θέματα Αριστοτελικής Φιλοσοφίας*, ό.π., σ.σ. 165-166.

- ¹⁸ Γαληνού, *Προτρεπτικός επί Τέχνας*, 12, πρβλ. Suetonius, *De vita Caesarum*. Πβ. Σουητονίου, *Οι Βίοι των καισαράων*, τόμ. Α-Β, μτφρ. Ν. Πετρόχειλος, εκδ. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1997.
- ¹⁹ Χρ. Κουλούρη, «Η διεθνοποίηση των Ολυμπιακών Αγώνων», *ΤΟ ΒΗΜΑ*, Κυρ. 30 Σεπτ. 2001, σελ. ΝΕΕΣ ΕΠΟΧΕΣ/73Α65. Πρβλ. Χρ. Κουλούρη, *Αθλητισμός και όψεις της αστικής κοινωνικότητας. Γυμναστικά και Αθλητικά σωματεία, 1870-1922*, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1997.
- ²⁰ Κ. Γογγάκη, «Ευκαιρίες άθλησης και αναπαραστάσεις του μαθητικού πληθυσμού του Λεκανοπεδίου Αττικής για τη Φυσική Αγωγή και τον Αθλητισμό», *Αντιτετράδια της Εκπαίδευσης*, 67 (2003), σ.σ. 42-48. Πρβλ. Μπ. Ράσσελ, *Η εκπαίδευση του παιδιού*, μτφρ. Ν. Σαρλής, Σ.Ι. Ζαχαρόπουλος, Αθήνα 1977, σελ. 41. Τίτλος του Πρωτοτύπου: B. Russell, *On education especially in early childhood*, George Allen and Unwin 1973.
- ²¹ Στο: Φρ. Γκαντερέ, Π. Λαγκιγιόμ, Ζ. Μπερτό, Ζ.-Μ. Μπρομ, *Αθλητισμός, κουλτούρα και καταπίεση*, μτφρ. Γιόλα Γεωργαντζή, εκδ. Ουτοπία, Αθήνα 1982, σ.σ. 135-136. Τίτλος του Πρωτοτύπου: Ginette Berthaud, Jean-Marie Brohm, François Gantheret, Pierre Laguillaumie, *Sport, culture et répression*, εκδ. Librairie François Maspero, Paris 1972.
- ²² Ζ. Μοκό, *Ψυχανάλυση και Εκπαίδευση*, μτφρ. Ν. Παπαγιάννη, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1997, σελ. 156. Τίτλος του πρωτοτύπου: G. Mauco, *Psychanalyse et Education*, Flammarion 1993.
- ²³ Μπ. Ράσσελ, *Η εκπαίδευση του παιδιού*, ό.π., σελ. 41.
- ²⁴ Στο: Σ. Αυγητίδου (επιμ.), *Το Παιχνίδι. Σύγχρονες ερευνητικές και διδακτικές προσεγγίσεις*, μτφρ. Α. Γολέμη, Τυπωθήτω-Γ. Δαρδανός, Αθήνα 2001, σ.σ. 247-269.
- ²⁵ Γ. Παζάλος, «'Ολοήμερο Σχολείο'. Τα πένθημα σχολεία των δυτικών», *Αντιτετράδια της Εκπαίδευσης*, 67 (2003), σ.σ. 55-56.
- * Η Κωνσταντίνα Γογγάκη είναι Επίκουρη καθηγήτρια Φιλοσοφίας Αθλητισμού του Πανεπιστημίου Αθηνών.